

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Τ Ο Δ Ι Κ Α Ι Ο Ν
Τ Ω Ν Ε Θ Ν Ω Ν.

1409

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ,

ἢ

ΑΡΧΑΙΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ,

Προσηρμοσμένου εἰς τὴν διαγωγὴν καὶ εἰς τὰ πράγματα τῶν
Ἑθνῶν καὶ τῶν Κυριαρχῶν,

ΠΑΡΑ

Ε. ΒΑΤΤΕΛ,

Ἐλευθέριως μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν,

ΥΠΟ

Γ. Α. ΡΑΛΛΗ.

~~~~~  
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.  
~~~~~

ἘΝ ΝΑΥΠΛΙΩΙ

Ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν Κωνσταντίνων Τόμπρα Κυδωνιέως,
Ἰωαννίδου Σμυρναίου, καὶ Γεωργίου Ἀθανασιάδου Μελισσαγοῦς
ἐκ Μακεδονίας.

1831.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ἄριστὸν γὰρ τελειώθει βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω
καὶ χωρισθὲν Νόμου καὶ Δίκης χείριστον πάντων

(Ἄριστ. Πολιτ. Βιβλ. Α. Κεφ. Α.)

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΟΥ ΣΧΕΤΙΚΩΣ
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΛΛΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ κοινῶν καθηκόντων τῶν ἔθνων ἀνάμεσόν των,
ἢ περὶ φιλανθρωπίων ἐκδουλεύσεων μεταξὺ ἔθνων.

§. 1. Βάσις τῶν κοινῶν καὶ ἀμοιβαίων καθηκόντων τῶν ἔθνων.

Αἱ γνώμαί μας θέλουσι φανῆ παραδόξοι εἰς τοὺς πολιτικούς· καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ δυσυχία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θέλουσι χλευάσει τὴν διδασκαλίαν τοῦ παρόντος Κεφαλαίου. Δὲν μᾶς μέλλει ὡς προβάλωμεν Σαρβλαίως ὅσα ὁ φυσικὸς νόμος ὑπαγορεύει εἰς τὰ ἔθνη· εἶναι δυνατόν νὰ φοβηθῶμεν, μήπως φανῶμεν γελοῖοι, ἐνῶ κηρύττομεν ὅσα πρὸ ἡμῶν ἐκήρυξεν ὁ Κικέρων; Ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἐδιοίκησε τὰ πράγματα τῆς πλέον κραταιᾶς πολιτείας τῆς οἰκουμένης, καὶ εἰς ταύτην τὴν θέσιν ἐσάθη ἄλλο τόσον μέγας ὅσον καὶ εἰς τὸ βῆμα· αὐτὸς ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τοῦ φυσικοῦ νόμου εἶναι ὁ σωτηριωδέστερος εἰς τὴν ἐπικράτειαν πολιτικὸς νόμος. «Θέλω σοχάζομαι, λέγει, ὅτι δὲν εἶπα τίποτε περὶ πολιτείας, καὶ ὅτι δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ προχωρήσω περαιτέρω, ἂν δὲν ἐξελεγχθῆ πρότερον ὄχι μόνον ὅτι εἶναι ψευδές, πῶς χωρὶς μερικὰς ἀδικίας δὲν δύναται νὰ διοικηθῆ ἡ πολιτεία, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶν' ἀδύνατον νὰ διοικηθῆ χωρὶς τὴν ὑπερτάτην δικαιοσύνην.» Ἡμπορῶ βασιμῶς νὰ διίσχυρισθῶ ὅτι μὲ τὰς λέξεις «ὑπερτάτην δικαιοσύνην» ὁ Κικέρων ἐννοοῦσε τὴν καθολικὴν ἐκείνην δικαιοσύνην, ἥτις συκρίνεται εἰς τὴν ἀκριβεστάτην ἐκπλήρωσιν τοῦ φυσικοῦ νόμου. Ἄλλοῦ ἐκφράζει καθαρώτερον τὸν σοχασμὸν τοῦ, καὶ ἀποχρώντως δεικνύει ὅτι δὲν περιορίζει τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς κυρίως λεγομένης δικαιοσύνης. «Δὲν εἶναι

α πράγμα, λέγει, τὸσον συνάδον μὲ τὴν φύσιν, τὸσον ἱκανὸν νὰ
 « προμηθεύσῃ τὴν ἀληθῆ εὐαρέσῃσιν τῆς ψυχῆς, ὡς νὰ ἐπιχειρι-
 « σθῆ τις, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ αὐτὰ τὰ
 « πλέον ἐπίπονα ἔργα, διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ὠφέλειαν ὄλων τῶν
 « ἔθνων. » Ὁ Κικέρων ἀναιρεῖ εἰς τὸ αὐτὸ κεφάλαιον τὴν γνώμην
 ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἐξαίρουσι τοὺς ξένους ἀπὸ τὰ καθήκοντα, τὰ ὁ-
 ποῖα αὐτοὶ νομίζουσιν ὅτι χρεωσοῦσι μόνον πρὸς τοὺς πολίτας.
 « Ὅσοι, λέγει, κηρύττουσιν ὅτι ὀφείλομεν νὰ φροντίζωμεν περὶ
 « τῶν πολιτῶν, ὄχι ὁμῶς καὶ περὶ τῶν ξένων, σπῶσι τὴν γενικὴν
 « τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κοινωνίαν, τῆς ὁποίας ἐξαλειφομένης,
 « ἐξαλείφονται ἐκ θεμελίων καὶ ἡ ἀγαθοεργία, ἡ γενναιοφυχία, ἡ
 « ἀγαθότης καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἐκεῖνοι δὲ, οἱ ὅποιοι ἐξαλείφουσι
 « τὰς ἀρετὰς ταύτας, πρέπει νὰ νομισθῶσιν ἀσεβεῖς καὶ αὐτῶν τῶν
 « Θεῶν ἐναντίοι, ὡς ἀνατρέποντες τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐσύσῃσαν
 « μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν. » Ἀλλὰ διατί νὰ ἀπελπι-
 σθῶμεν ἀπὸ τοῦ νὰ εὕρωμεν ἀκόμη μεταξὺ τῶν κυβερνῶντων, με-
 ρικοὺς σοφοὺς πεπεισμένους ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς κυριάρχας, καὶ
 διὰ τὰ πολιτικὰ σώματα, ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα ὁδὸς τῆς
 εὐτυχίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας; Ἡμποροῦμεν τοῦλάχιστον νὰ περι-
 μείνωμεν ἀπὸ τῶν ὑγιῶν κανόνων τὴν δημοσίευσιν τὸ ἀποτέλεσμα
 τοῦ νὰ δυσωπηθῶσιν ὡς καὶ ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους αὐτοὶ δὲν
 ἀρέσκουσι τελείως, εἰς τὴν ὅσον ὡς νὰ περιορισθῶσιν ὅπως οὖν, φο-
 βούμενοι μὴ ἀπωλέσωσιν ὄλως διόλου τὴν κοινὴν ὑπόληψιν. Κα-
 θότι, ἂν ἀπατᾶται ψηλαφητῶς ὅστις ἤθελε φαντασθῆ, ὅτι ἀνθρω-
 ποι, καὶ μάλιστα ἀνθρωποὶ δυνατοὶ, θέλουσιν ἀκολουθήσει κατ' ἀ-
 κρίβειαν τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἀπελπίζει πάλιν τὸ ἀνθρώπινον
 γένος ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε διῆσχυρισθῆ ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνα-
 τον νὰ κάμη τις προσβολὴν εἰς μερικοὺς ἐξ αὐτῶν. Ὡς τὸσον, ἐ-
 πειδὴ τὰ ἔθνη ἐνέχονται φύσει νὰ καλλιεργῶσι μεταξὺ τῶν τὴν
 ἀνθρώπινον κοινωνίαν, (προηγούμε. §. 11) χρεωσοῦσιν ἀναγκαίως
 καὶ τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο ὅσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ
 ὠφέλειαν ταύτης τῆς κοινωνίας.

§. 2. Φιλάνθρωποι ἐκδουλεύσεις, καὶ βάσεις αὐτῶν.

Καλοῦνται φιλάνθρωποι ἐκδουλεύσεις τὰ βοηθήματα ἐκεῖνα,
 τὰ ὅποια οἱ ἀνθρωποὶ χρεωσοῦσι πρὸς ἀλλήλους, καθὸ ἀνθρωποὶ,

δηλ. καθ' ὄντα γεννημένα διὰ τὰ ζῶσιν ὁμοῦ εἰς κοινωνίαν, τὰ ὅποια ἔχουσιν ἀναγκαίως χρεῖαν ἀμοιβαίας προσασίας διὰ τὰ συντηρῶνται, διὰ τὰ ἦναι εὐτυχῆ, καὶ διὰ τὰ ζῶσι καταλλήλως μὲ τὴν φύσιν των. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἔθνη ὑπόκεινται εἰς τῆς φύσεως τοὺς νόμους, οὐχ ἦττον ἢ οἱ ἄνθρωποι, ὅ, τι ὁ ἄνθρωπος χρεωσθεῖ εἰς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τὸ αὐτὸ καὶ τὸ ἔθνος χρεωσθεῖ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη. Τοιαύτη εἶναι ἡ βάσις τῶν κοινῶν ἐκείνων καθηκόντων, τῶν φιλανθρωπῶν ἐκδουλεύσεων, τὰς ὁποίας τὰ ἔθνη χρεωσοῦσι πρὸς ἄλληλα. Συνίστανται δὲ ἐν γένει εἰς τὸ νὰ κάμωμεν διὰ τὴν συντήρησιν καὶ εὐτυχίαν τῶν ἄλλων ὅ, τι εἶναι τῆς δυνάμεώς μας, καὶ καθόσον ἠμπορεῖ τοῦτο νὰ συμβιβασθῆ μὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα.

§. 3. Γενικὴ ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀμοιβαίων καθηκόντων τῶν ἐθνῶν.

Ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ἑαυτὸν, μήτε νὰ τελειοποιηθῆ, καὶ νὰ ζήσῃ εὐδαίμων χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν ὁμοίων του, ἐννοοῦμεν ὅτι αὐτὸς ἐδιωρίσθη νὰ ζῆ εἰς κοινωνίαν, διὰ τὰ βοηθῆται ἀμοιβαίως, καὶ ἐπομένως, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὑποχρεοῦνται ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν των νὰ συναγωνίζωνται ὅλοι κοινῶς διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τῆς καταστάσεώς των. Ὁ δὲ ἀσφαλέςτερος τρόπος πρὸς ἐπιτυχίαν εἶναι νὰ ἀγωνίζεται καθεὶς πρῶτον δι' ἑαυτὸν, καὶ ἔπειτα διὰ τοὺς ἄλλους· ἐξ οὗ ἔπεται, ὅτι ὅσα χρεωσοῦμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, τὰ χρεωσοῦμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, καθόσον αὐτοὶ τῷ ὄντι χρήζουσι βοήθειας, καὶ δυνάμεθα νὰ τοὺς βοηθήσωμεν, χωρὶς νὰ παραμελήσωμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντά μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἕκαστον ἔθνος χρεωσθεῖ πρὸς τὰ ἄλλα ὅ, τι ἕκαστος ἄνθρωπος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἠμποροῦμεν θάρρουντως νὰ θέσωμεν τὴν ἀκόλουθον γενικὴν ἀρχὴν. Πᾶσα πολιτεία χρεωσθεῖ εἰς τὰς ἄλλας πολιτείας ὅ, τι καὶ εἰς ἑαυτὴν, καθόσον ἐκείνη ἔχει ἀληθῶς ἀνάγκη τῆς βοήθειας της, καὶ δύναται αὕτη νὰ τὴν βοηθήσῃ, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὰ πρὸς ἑαυτὴν καθήκοντά της. Οὗτος εἶναι ὁ αἰώνιος καὶ ἀναλλοίωτος νόμος τῆς φύσεως. Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἠθέλαν νομίσαι ταύτην τὴν ἀρχὴν ἐκ θεμελίων

ἀνατρεπτικὴν τῆς ὑγιούς πολιτικῆς, θέλουσιν ἐπανελεῖν τοῦ φόβου τῶν, προσέχοντες εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις. Α'. Τὰ κοινωνικά σώματα, ἢ αἱ κυριαρχικαὶ πολιτεῖαι, εἶναι πολλὰ ἐπιτηδεδίεσθαι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ἑαυτὰς, παρὰ οἱ ἄνθρωποι ἀτομικῶς, καὶ ἐπομένως ἡ ἀμοιβαία βοήθεια δὲν εἶναι μήτε τόσο ἀναγκαία μεταξύ των, μήτε συμβάλει νὰ χρειασθῇ τόσο συχνάκις. Ὅποτε δὲ τὸ ἔθνος ἢ μπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ μόνον τὰ δέοντα, τὰ ἄλλα δὲν τῷ χρεωσούσι κάμμιαν βοήθειαν. Β'. Τὰ πρὸς ἑαυτὸ καθήκοντα τοῦ ἔθνους, καὶ ἰδιαίτερος ἡ φροντίς τῆς ἰδίας ἀσφαλείας ἀπικιτοῦσιν ἐκ μέρους τοῦ πολὺ περισσοτέρων παρατήρησιν καὶ φειδώ, ἀφ' ὅ, τι χρειάζεται εἰς τοὺς μερικοὺς ὡς πρὸς τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν χορηγοῦσιν εἰς τοὺς ἄλλους. Θέλομεν ἀναπτύξει μετ' ὀλίγον ταύτην τὴν θεωρίαν.

§. 4. Καθήκοντα ἐκάστου ἔθνους ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν ἄλλων.

Ἔθνη τὰ πρὸς ἑαυτὸ καθήκοντα ὁποιοῦδήποτε ἔθνους ἀποβλέπουσι τὴν ἰδίαν συντήρησιν καὶ τὴν τελειοποίησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς καταστάσεώς του. Ἡ δὲ καταρίθμησις αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἐκάμαμεν εἰς τὸ πρῶτον Βιβλίον, χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ δείξῃ τὰ διάφορα ἀντικείμενα, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα μία πολιτεία δύναται καὶ οφείλει νὰ βοηθήσῃ τὴν ἄλλην. Ἐκαστὸν ἔθνος οφείλει νὰ ἀγωνίζεται, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως τῶν ἄλλων, καὶ νὰ τὰ προφυλάττῃ ἀπὸ τὸν ὀλεθρὸν των, καθόσον ἢ μπορεῖ νὰ τὸ κινήσῃ χωρὶς νὰ ριψακινδυνεύσῃ παρὰ πολὺ τὸν ἑαυτόν του. Οὕτως, ὅταν γειτονική τις πολιτεία καταπολεμῆται ἀδίκως ἀπὸ δυνατὸν τινὰ ἐχθρὸν, ὅστις ἐπαπειλεῖ νὰ τὴν καταπιέσῃ, ἂν δύνασαι νὰ τὴν βοηθήσῃς, χωρὶς νὰ ἐκτεθῆς εἰς παρὰ πολὺ μεγάλον κίνδυνον, δὲν εἶναι ἀμφισβόλια, ὅτι οφείλεις νὰ τὸ κάμῃς. Εἰς μάτην ἠθέλε τις ἀντιτείνει, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν κυριάρχην νὰ ἐκθέσῃ τὴν ζωὴν τῶν στρατιωτῶν του πρὸς ὄφελος ξένων μὴ συμμάχων του. Ἡμπορεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ λάβῃ χρείαν ἐπικουρίας, καὶ ἐπομένως, ὅταν προσπαθῇ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ φρόνημα τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, αὐτὸς ἐργάζεται διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἔθνους του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτικὴ βοήθει τὴν ἐκπλήρωσιν τούτου τοῦ καθήκοντος. Συμφέρει εἰς τοὺς ἡγεμόνας

να ἀνακούψωσι τὰς προόδους ἐνὸς κενοδόξου, ὅστις ζητεῖ νὰ αὐξή-
σῃ τὴν δύκαμίν του, ὑποδουλόνων τοὺς γείτονάς του. Ὅταν οἱ
Τούρκοι ἐπολιόρκησαν τὴν Βιένναν, ὁ γενναῖος Σοβιέσκης, βασι-
λεὺς τῆς Πολλωνίας, ἐσχάθη ὁ ἐλευθερωτῆς τοῦ οἴκου τῆς Αὐ-
στρίας, ἴσως τῆς Γερμανίας ὀλοκλήρου, καὶ τοῦ ἰδίου του βασιλείου.

§. 5. Ὅφειλε νὰ βοηθήσῃ τὸν λαόν, ὅστις πάσχει ἀπὸ σι-
τοδεΐαν, ἢ ἄλλας συμφοράς.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὅταν λαός τις πάσχη ἀπὸ σιτοδεΐαν,
ἥσοι ἔχουσι ζωτροφίας περιττὰς ὀφείλουσι νὰ μετριάσωσι τὴν ἀ-
νάγκην του, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτεθῶσι μόνοι των εἰς τὴν πείναν.
Ἀλλ' ἐὰν ὁ λαός οὗτος ἔχη νὰ πληρώσῃ τὰς ὁποίας τῷ προμυθεύω-
σι ζωτροφίας, δέν ἀπαγορεύεται νὰ τῷ τὰς πωλήσωσιν εἰς δι-
καίαν τιμὴν· καθότι δέν χρεωθεῖ τις νὰ τῷ δώσῃ ὅσα ἠμπορεῖ
μόνος του νὰ προβλέψῃ, καὶ ἐπομένως δέν ἐνέχεται κανεὶς νὰ πα-
ραχωρήσῃ πρὸς αὐτὸν ἀμισθὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα αὐτὸς εἶναι
εἰς κατάστασιν νὰ ἀγοράσῃ. Εἰς τοιαύτην σκληρὰν περίπτωσιν,
δέν εἶναι ἔθνος ὀπωσοῦν πολιτευμένον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴν ἐκτελήῃ
τὸ φιλάνθρωπον τοῦτο χρέος. Ὁ μέγας Ἑρρῖκος ὁ Δ' δέν ἠπό-
ρεσε νὰ τὸ ἀποποιηθῇ οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπίμονας ἐπαναστάτας,
οἱ ὁποῖοι ἐζήτων τὸν ὄλεθρόν του. Παρομοία βοήθεια χρεωθεῖται
καὶ εἰς κάθε ἄλλην συμφορὰν, ἣ ὁποία καταθλίβει ὁποιονδήποτε
λαόν. Εἶδομεν κράτη μικρὰ τοῦ Ἑλβετικοῦ δεσμοῦ, τὰ ὁποῖα διέ-
ταττον συνεισφοράς δημοσίους εἰς ὄφελος πόλεων τινων ἢ χωρίων
γειτονικῶν, ἐξολοθρευθέντων ἀπὸ πυρκαϊᾶς, καὶ τοῖς ἐχορηγοῦσαν
ἀφθόγους βοηθείας, χωρὶς νὰ ψυχρανθῇ ὁ εὐεργετικός των ζῆλος
ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῆς θρησκείας. Αἱ δυσυχίαι τῆς Πορτογαλλίας
ἔδωκαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφορμὴν νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς αὐτὴν τὰ
καθήκοντα τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην γενναιότητα,
ἣτις χαρακτηρίζει τὰ μεγάλα ἔθνη. Ἀῖμα ἀνηγγέλθη πρῶτον ἡ
καταστροφή τῆς Λισσαβῶνας, τὸ βουλευτήριον προσδιώρισεν ἀμέ-
σως ἑκατὸν χιλιάδας λίρας σερλίνας πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ δυσυχοῦς
ἐκείνου λαοῦ· ὁ βασιλεὺς ἐπρόσθεσεν εἰς τοῦτο τὸ βοήθημα πο-
σότητας σημαντικὰς· διάφορα πλοῖα ἐφορτώθησαν ἀμέσως μὲ ζω-
τροφίας, καὶ μὲ παντὸς εἴδους βοηθήματα, καὶ ἐπῆγαν νὰ βε-

βαιώσωσι τοὺς Πορτογάλλους, ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς πίσεως καὶ τῆς λατρείας δὲν ἀνακόπτει τὴν εὐεργετικὴν διάθεσιν ὅσων γνωρίζουσι τί χρεωθεῖται εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἔδειξεν εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν τὰ πρὸς τὸν γείτονα καὶ σύμμαχόν του εὐγενῆ αἰσθήματα, τὴν φιλανθρωπίαν καὶ μεγαλοψυχίαν του (*).

§. 6. Καὶ νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων.

Τὸ ἔθνος ὀφείλει πρὸς τούτοις νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων πολιτειῶν, κατὰ τὴν δυνάμιν του καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην των. Εἶδομεν προλαβόντως, ὅτι ἡ φυσικὴ κοινωνία ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἐνοχλήν, καὶ ἐδῶ εἶναι ὁ κατάλληλος τόπος νὰ τὴν ἀναπτύξωμεν μὲ τινὰς λεπτομερείας. Πᾶσα πολιτεία εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τελεία, καθόσον εἶναι μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτηδεῖα νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τοῦ νὰ προμηθεύσῃ δηλ. εἰς τοὺς πολίτας ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἢ εὐάρεστα τῆς ζωῆς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν· νὰ κατορθώσῃ, ὥστε νὰ ἀπολαμβάνῃ καθεὶς ἡσύχως τὴν ἰδιοκτησίαν του, καὶ νὰ τῷ ἀπονέμεται δικαιοσύνη ἐν ἀσφαλείᾳ· τελευταῖον νὰ προφυλάττωνται ὅλοι ἐναντίον πάσης ἐξωτερικῆς βίας (Βιβλ. Α'. §. 15.). Ἐκαστὸν λοιπὸν ἔθνος ὀφείλει νὰ συνεισφέρῃ, ὅταν ἡ χρεῖα τὸ καλῆ, καὶ κατὰ τὴν δυνάμιν του, ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ κάμνῃ νὰ ἀπολαμβάνωσι τούτων τῶν ἀγαθῶν τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ τὰ καταστήσῃ ἱκανὰ νὰ τὰ προμηθεύωνται μόνα των. Οὕτω τὰ φωτισμένα ἔθνη πρέπει νὰ ἐνδίδωσιν εἰς τὴν αἴτησιν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα, ἐπιθυμοῦντα νὰ εὕρωσιν ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα, ἔρχονται νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν διδασκάλους διὰ νὰ τὰ διδάξωσι καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν τύχην νὰ διοικῆται ἀπὸ συνετοὺς νόμους, ὀφείλει νὰ νομίζῃ χρέος του νὰ τοὺς μεταδίδῃ εἰς ὅποιον τοὺς ζητήσῃ. Οὕτως ὁπόταν ἡ σοφὴ καὶ ἐνάρετος Ῥώμη

(*) Ἡ ἰσορία καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων θέλουσι βάλει ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φιλανθρώπων ἐκδουλεύσεων, ὅσας ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Νεοκάστρου μέχρι τῆς σήμερον ἔπραξαν, καὶ ὁλονὲν πράττουσιν ὑπὲρ ἡμῶν αἰ γενναῖα καὶ φιλάνθρωποι· τρεῖς σύμμαχοι Δυνάμεις, ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσία.

ἠπέσειλε νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπέρριψαν τὴν τύσον δικαίαν καὶ ἀξιέπαινον ταύτην αἴτησίν της.

§. 7. Ἄλλ' ὄχι δια' τῆς βίας.

Ἄλλ' εἰάν ἕκαστον ἔθνος ἐνέχεται νὰ συνεισφέρῃ κατὰ τὴν δύναμίν του εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, δὲν ἔχει ὅμως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὰ ὑποχρεώσῃ νὰ παραδεχθῶσιν ὅ, τι αὐτὸ κρίνει εὐλογον νὰ κάμῃ διὰ τοῦτο τὸ τέλος· ἀλλ' ἤθελε παραβιάσει τὴν φυσικὴν των ἐλευθερίαν, εἰάν τὸ ἐπεχειρίζετο. Διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τις ἄλλον νὰ δεχθῆ ὅποιανδήποτε εὐεργεσίαν, πρέπει νὰ ἔχῃ ἐπ' αὐτοῦ κάποιαν ἐξουσίαν· τὰ δὲ ἔθνη εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα. Οἱ κενόδοξοι ἐκεῖνοι Εὐρωπαῖοι, οἱ ὅποιοι ἐφωρμάθησαν κατὰ τῶν ἔθνῶν τῆς Ἀμερικῆς, καὶ τὰ καθυπέταττον εἰς τὴν ἀπλησον κυριότητά των, μὲ σκοπὸν, ὡς αὐτοὶ ἔλεγον, νὰ τὰ φωτίσωσι, καὶ νὰ τὰ διδάξωσι τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, αὐτοὶ, λέγω, οἱ ἄρπαγες ἐπεσηρίζοντο εἰς οὐχ ἧττον ἄδικον ἢ γελοῖαν πρόφασιν. Θαυμάζει τις, ὅταν ἀκούῃ τὸν σοφὸν καὶ κριτικὸν Γρότιον νὰ λέγῃ, ὅτι « Ἡμπορεῖ νομίμως νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα α ὅποιοςδήποτε κυριάρχης, διὰ νὰ παιδεύσῃ τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια α ἁμαρτάνουσιν ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται ἀπανθρώπως τοὺς γονεῖς των, ὡς ἔκαμναν οἱ Σογ-α διανοὶ, τρώγουσι κρέας ἀνθρώπινον, ὡς οἱ παλαιοὶ Γαλάται, α κτλ. » Ὁ Γρότιος ἔπεσεν εἰς τοῦτο τὸ λάθος, διότι ἀποδίδει εἰς κάθε ἄνθρωπον ἀνεξάρτητον, καὶ ἐπομένως εἰς κάθε κυριάρχην, τὸ ἀνήκουςον δικαίωμα τοῦ κολάζειν τὰς μεγάλας παραβάσεις τοῦ φυσικοῦ δικαίου, καὶ ὅταν αὐταὶ δὲν ἐγγίζωσι τὰ δικαιώματα καὶ τὴν ἀσφάλειάν του. Ἡμεῖς ὅμως εἶδομεν (Βιβλ. Α'. §. 169.), ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ κολάζειν ἀποδίδεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἀσφαλείας, καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἀνήκει ἐπομένως, εἰ μὴ κατ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τοὺς ἀδικοῦσι. Πῶς δὲν εἶδεν ὁ Γρότιος, ὅτι μὲ ὅλας τὰς προφυλακὰς, τὰς ὁποίας ἐπιφέρει εἰς τοὺς ἐπομένους παραγράφους, ἡ γνώμη του ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς τὴν μανίαν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τοῦ φανατισμοῦ, καὶ παρέχει εἰς τὴν κενοδοξίαν ἀφορμὰς ἀναριθμήτους; Ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ διάδοχοί του κατέσρεψαν καὶ ὑπεδούλωσαν τὴν Ἀσίαν, διὰ νὰ ἐκδι-

ήσασσι τὴν ὑβρισθεΐσαν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ ὠνόμαζον πολυθεΐσας ἢ εἰδωλολάτρας, ἐγίνοντα θύματα τῆς ἱερᾶς μανίας των.

§. 8. Περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ ζητεῖν φιλανθρώπους ἐκδουλεύσεις.

Ἐπειδὴ ταῦτα τὰ καθήκοντα, ἢ αἱ φιλάνθρωποι αὐταὶ ἐκδουλεύσεις χρεωσοῦνται ἀπὸ ἔθνος πρὸς ἔθνος κατὰ τὴν χρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἐπειδὴ κάθε ἔθνος εἶναι ἐλεύθερον, ἀνεξάρτητον καὶ κύριον τῶν πράξεών του, εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀνήκει μόνον νὰ ἀποφασίσῃ ἂν ἦναι εἰς περίπτωσιν νὰ ζητήσῃ ἢ νὰ χορηγήσῃ τε κατὰ τοῦτο. Ὅθεν Α'. ἕκαστον ἔθνος ἔχει τέλειον δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἄλλο ἔθνος τὴν βοήθειαν, τῆς ὁποίας σοχάζεται ὅτι ἔχει χρείαν, καὶ ἤθελε τὸ ἀδικήσῃ, ὁποῖος ἤθελεν ἐπιχειρήσῃ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ. Ἄν αὐτὸ ζητῇ βοήθειαν χωρὶς ἀνάγκην, ἁμαρτάνει κατὰ τῶν καθηκόντων του, δὲν ὑπόκειται ὅμως εἰς οὐδενὸς κρίσιν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν, ὄχι ὅμως καὶ νὰ τὴν ἀπαιτήσῃ.

§. 9. Περὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ κρίνειν, ἂν δύναται τις νὰ τὰς παραχωρήσῃ.

Β'. Ἐπειδὴ αἱ ἐκδουλεύσεις αὐταὶ δὲν χρεωσοῦνται, εἰ μὴ εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον μόνον, ὅστις δύναται νὰ τὰς χορηγήσῃ, χωρὶς νὰ παραβῇ τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντά του, ἀνήκει πάλιν εἰς τὸ ἔθνος, πρὸς ὃ τις διευθύνεται ζητῶν βοήθειαν, νὰ κρίνῃ, ἂν τῷ ὄντι ὑπάρχῃ ἀνάγκη, καὶ ἂν τῷ συγχωροῦσιν αἱ περιστάσεις νὰ τὴν χορηγήσῃ, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ ὅσα χρεωσῆ εἰς τὴν ἰδίαν σωτηρίαν καὶ εἰς τὰ ἴδια συμφέροντα.

Π. χ. ἔθνος τι σερεῖται σίτου, καὶ ζητεῖ νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ ἄλλο· εἰς τὸ τελευταῖον ἀνήκει νὰ κρίνῃ, ἂν συγκατατιθέμενον εἰς τοῦτο δὲν ρισκοκινδυνεύῃ νὰ ἐκτεθῇ μόνον του εἰς τὴν πείναν. Ἄν λοιπὸν τὸ ἀποποιηθῇ, πρέπει νὰ τὸ ὑποφέρωσι τὰ ἄλλα ἔθνη με ὑπομονήν. Εἶδομεν τὴν Ῥωσίαν ἐκπληροῦσαν τὰ καθήκοντα ταῦτα με σύνεσιν. Ἐβοήθησε γενναίως τὴν Σουηκίαν, ἐπαπειλουμένην ἀπὸ τὴν πείναν· δὲν παρεχώρησεν ὅμως εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις τὴν ἄδειαν νὰ ἀγοράσωσι σίτους εἰς τὴν Λιβωνίαν, διότι τοὺς ἐχρηιάζετο μὲν τῆς, καὶ δι' ἄλλους μεγάλους λόγους πολιτικῆς.

§. 10. Τὸ ἔθνος δὲν δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὰ ἄλλα νὰ τῷ χορηγήσωσι ταύτας τὰς ἐκδουλεύσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀποποίησης δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἀδικία.

Τὸ ἔθνος ἄρα δὲν ἔχει, εἰ μὴ δικαίωμα ἀτελές ἐπὶ τῶν φιλοφρόνων ἐκδουλεύσεων, ὥς δὲν δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ ἄλλο ἔθνος νὰ τῷ τὰς χορηγήσῃ. Ναὶ μὲν, τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον τὰς ἀποποιεῖται χωρὶς αἰτίαν, παραβαίνει τὰ καθήκοντα τῆς ἐπειρείας (équité), ἣτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ τις συμφώνως μὲ τὸ ἀτελές δικαίωμα τῶν ἄλλων, δὲν τὸ ἀδικεῖ ὅμως, καθότι ἀδικία εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσβάλλει τὸ τέλειον δικαίωμα τῶν ἄλλων.

§. 11. Περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης τῶν ἐθνῶν.

Εἶναι ἀδύνατον εἰς τὰ ἔθνη νὰ ἐκπληρώσωσιν ὅλα τὰ ἀμοιβαῖα ταῦτα καθήκοντα, ἂν δὲν ἀγαπῶνται ἀναμεταξύ των. Αἱ φιλόφρονοι ἐκδουλεύσεις πρέπει νὰ πηγάζωσιν ἀπὸ τὴν καθαρὰν τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης πηγὴν, τῆς ὁποίας θέλουσι τοιοῦτοτρόπως φυλάττει τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐντέλειαν. Τότε θέλομεν ἰδεῖ τὰ ἔθνη νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως μὲ εὐκρίνειαν καὶ καλὴν διάθεσιν, νὰ ἀγωνίζωνται σπουδαίως ὑπὲρ τῆς κοινῆς των εὐδαιμονίας, καὶ νὰ καλλιεργῶσι τὴν εἰρήνην χωρὶς ζηλοτυπίαν ἢ δυσπιστίαν.

§. 12. Ἐκασον ὀφείλει νὰ καλλιεργῇ τὴν φιλίαν τῶν ἐπιλοίπων.

Ἐκασον ἔθνος ἐνέχεται νὰ καλλιεργῇ τὴν φιλίαν τῶν ἐπιλοίπων, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ μετὰ προσοχῆς ὅ, τι ἔμπορεῖ νὰ τῷ τὰ καφασήσῃ πολέμια. Καθότι ἐὰν ἦναι ἀναντίρρητον, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, διὰ νὰ ἐκπληρῶσι τοὺς σκοποὺς τῆς φύσεως καὶ τὰ καθήκοντά των, καθὼς καὶ διὰ τὸ ἴδιόν των ὄφελος, ἔμπορεῖ τις νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι τὰ ἔθνη δὲν ὑπόκεινται ἀνάμεσόν των εἰς τὴν αὐτὴν ἐνοχλήν; Εἶναι τάχα εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν διαιρῶνται εἰς διάφορα πολιτικὰ σώματα, νὰ κόψωσι τοὺς δεσμοὺς τῆς μεγάλης κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἐσύσθησε μετὰξύ αὐτῶν ἡ φύσις;

§. 13. Νὰ τελειοποιῆται διὰ νὰ ὠφελήσῃ τὰ ἄλλα, καὶ νὰ τοῖς δίδῃ παραδείγματα τοῦ καλοῦ.

Καθὼς ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ προσπαθῇ νὰ ἔμβῃ εἰς κατάστα-

σιν νὰ ὠφελῆ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὁ πολίτης νὰ ἐκδουλεύῃ ἐπωφελῶς τὴν πατρίδα, καὶ τοὺς συμπολίτας του, οὕτω καὶ τὸ ἔθνος, τελειοποιουῦν ἑαυτὸ, ὀφείλει ἐν ταύτῳ νὰ πασχίζῃ νὰ γείνη ἐπιτηδειότερον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἄλλων λαῶν. Ὅφείλει νὰ σπουδάζῃ νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς παραδείγματα τοῦ καλοῦ, καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ νὰ τοῖς παρουσιάσῃ ἐναντία. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῶον μιμητικόν, καὶ βλέπομεν καθημέραν, ὅτι μιμῶνται τὰς ἀρετὰς τῶν περιφήμων ἔθνων, καὶ ἔτι συνεχέστερον τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ λάθη των.

§. 14. Νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς δόξης των.

Ἐπειδὴ, ὡς προείπομεν, ἡ δόξα εἶναι ἐν τῶν πολυτιμωτέρων ἀγαθῶν τοῦ ἔθνους, ἔπεται, ὅτι ἕκαστος λαὸς ἐνέχεται νὰ φροντίζῃ ὡς καὶ περὶ τῆς δόξης τῶν ἐπιλοίπων λαῶν. Ὅφείλει πρῶτον νὰ συντελῇ κατὰ τὰς περιστάσεις, εἰς τὸ νὰ τοὺς βάλῃ εἰς θέσιν νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ἀληθινὴν δόξαν· δεύτερον νὰ τοῖς ἀποδίδῃ κατὰ τοῦτο τὴν ὀφειλομένην δικαιοσύνην, καὶ, καθόσον δύναται, νὰ κάμνῃ εἰς τρόπον, ὥστε νὰ τοῖς ἀποδίδεται καὶ παρὰ τῶν ἄλλων. Τελευταῖον, ὀφείλει νὰ σκεπάζῃ φιλικῶς, καὶ ὄχι νὰ διασαλπίζῃ τὰ ὀλίγα ἐλαττώματα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἀμαυρώσωσι τὴν ὑπόληψίν του.

§. 15. Ἡ διαφορὰ τῆς θρησκείας δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζῃ τὰς φιλανθρωποὺς ἐκδουλεύσεις.

Εἶδομεν ὅτι ἡ ἐνοχὴ τοῦ χορηγεῖν τὰς φιλανθρωποὺς ἐκδουλεύσεις ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν δύναται ἄρα κανὲν ἔθνος νὰ τὰς ἀποποιηθῇ εἰς ἄλλο, ἐπὶ προφάσει τῆς διαφορᾶς τῆς θρησκείας· φθάνει νὰ ἦναί τις ἄνθρωπος διὰ νὰ ἔχῃ δικαίωμα εἰς αὐτάς.

§. 16. Κανὼν καὶ μέτρον τῶν φιλανθρωπῶν ἐκδουλεύσεων.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶσθαι οἱ ἄνθρωποι, ἂν ἐφυλάττοντο παντοῦ τὰ ἀξιέρασα ταῦτα τῆς φύσεως παραγγέλματα! Τὰ ἔθνη ἤθελαν μεταδίδονται τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ φῶτά των· βαθυτάτη εἰρήνη ἤθελε βασιλεύει ἐπὶ τῆς γῆς, πλουτίζουσα αὐτὴν μετὰ τοὺς πολυτίμους καρπούς της· ἡ βιομηχανία, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέ-

χναι ἤθελαν εὐχαρισεῖ τὰς χρείας μας, καὶ συνεισφέρει εἰς τὴν εὐ-
 δαιμονίαν μας. Αἱ διαφοραὶ ἤθελαν διευθετεῖσθαι χωρὶς βίαια
 μέσα, καὶ ἀπὸ μόνην τὴν μετριοφροσύνην, τὴν δικαιοσύνην καὶ
 τὴν ἐπισίκειαν. Ὁ κόσμος ὅλος ἤθελε φαίνεσθαι μία μεγάλη πο-
 λιτεία· παντοῦ οἱ ἄνθρωποι ἤθελαν ζῆ ὡς ἀδελφοί, καὶ ἕκαστος
 αὐτῶν ἤθελεν εἶσθαι πολίτης τῆς Οἰκουμένης. Ἀλλὰ διατί ἡ ἔν-
 νοια αὕτη νὰ μὴν ᾔναι, εἰ μὴ γλυκὺ τῆς φαντασίας ὄνειρον, ἐνοῶ
 πηγάζει ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου;
 Τὰ πάθη καὶ ἡ ἰδιοτέλεια δὲν θέλουσι ποτε ἐπιτρέψει νὰ ἰδῶμεν
 τὴν πραγματοποίησίν της; Ἄς ἐξετάσωμεν τοῦλάχισον κατὰ τί αἱ
 γνῶμαι καὶ ἡ συνήθης διαγωγὴ τῶν ἔθνων περιορίζουσιν ἢ τροπο-
 λογοῦσι τὰ τόσον ὠραῖα καθ' ἑαυτὰ παραγγέλματα ταῦτα τῆς
 φύσεως. Δὲν ἠμπορεῖ ὁ φυσικὸς νόμος νὰ καταδικάσῃ τοὺς καλοὺς
 εἰς τὸ νὰ γείνωσι θύματα τῆς πανουργίας, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς
 ἀχαριστίας τῶν κακῶν. Ἡ πεῖρα μᾶς μαρτυρεῖ, ὅτι τὰ ἔθνη ζη-
 τοῦσι νὰ ἐνισχύωνται, καὶ νὰ πλουτῶσι μὲ βλάβην τῶν ἄλλων,
 νὰ ὑπερέχωσιν αὐτῶν, νὰ τοὺς καταθλίβωσι, καὶ νὰ τοὺς ὑπο-
 πιάσωσι καὶ εἰς τὸν ζυγὸν των, εἰάν ἡ περίστασις τὸ ἐπιτρέψῃ.
 Ἡ φρόνησις καὶ ἡ φροντίς τῆς ἀσφαλείας μας μᾶς ἀπαγορεύουσι νὰ
 ἐνισχύσωμεν τὸν ἐχθρὸν μας, ἢ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον
 ἐννοοῦμεν, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς γυμνώσῃ, καὶ νὰ μᾶς καταθλί-
 ψῃ. Εἶδομεν περιπλέον, ὅτι τότε μόνον χρεωθεῖ τὸ ἔθνος βοή-
 θειαν, καὶ φιλανθρώπους ἐκδουλεύσεις εἰς τὰ ἄλλα, ὅταν ἠμπο-
 ρῇ νὰ τὰς χορηγήσῃ, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὰ πρὸς ἑαυτὸ κα-
 θήκοντά του. Ἐξ ὧν ἐπεταὶ προφανῶς ὅτι, ἂν ὁ γενικὸς τοῦ ἀν-
 θρωπίνου γένους ἔρως τὸ ὑποχρεοῖ νὰ χορηγῇ πάντοτε καὶ εἰς ὅ-
 λους, ὡς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του, τὰς ἐκδουλεύσεις ἐκεῖνας,
 αἱ ὁποῖαι θέλουσι μόνον τοὺς κατασῆσει μετριοφρονεσέρους καὶ ἐνα-
 ρετωτέρους, διότι δὲν ἔχει τότε νὰ φοβηθῇ τίποτε, δὲν ἐνέ-
 χεται νὰ τοῖς κάμῃ καὶ βοηθείας, αἱ ὁποῖαι ἤθελαν μετὰ πιθανό-
 τητος σραφῇ εἰς ὄλεθρον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου χαρίζοντος. Οὕτω, Ἄ. τὸ
 ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐξουσιάζει κλάδον τινα ἐμπορίου, ἢ γνωρίζει τὸν
 εἰς τὸ κοινὸν ἄγνωστον τρόπον τῆς κατασκευῆς ἀξιολόγου τινος ἐρ-
 γοχείρου, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φυλάξῃ μόνον του τὴν πηγὴν ταύ-

την τοῦ πλοῦτου, καὶ νὰ λάβῃ τὰ ἀνήκοντα μέτρα, ὥστε νὰ μὴ μεταβῇ καὶ εἰς τοὺς ξένους, ὅταν ἢ νόμιμος ὑπεράσπαις τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἢ λαίμαργος ἐπιθυμία τῶν ἄλλων ἔθνων, τοῦ νὰ τὸ κυριεύσωσιν αὐτὰ μόνα, ὑπαγορεύωσι ταύτην τὴν προφύλαξιν. Ἐὰν ὅμως πρόκηται περὶ πραγμάτων ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν, ἢ χρησίμων εἰς τέρψιν, τὸ ἔθνος τοῦτο ὀφείλει νὰ τὰ πωλῇ πρὸς τὰ ἄλλα εἰς τιμὴν δικαίαν, καὶ νὰ μὴ μεταβάλλῃ τὸ μονοπωλεῖον εἰς ἀπανθρωπίαν. Τὸ ἐμπόριον εἶναι ἡ κυριώτερα πηγὴ τῆς μεγαλειότητος, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς Ἀγγλίας· καὶ τίς ἤθελε τολμήσει νὰ τὴν κατηγορήσῃ, εἰάν αὐτὴ προσπαθῇ νὰ φυλάξῃ τοὺς διαφόρους αὐτοῦ κλάδους εἰς τὰς χεῖρας τῆς, μὲ ὅλα τὰ νόμιμα καὶ τίμια μέσα; Β'. Καθόσον ὅμως ἀφορᾷ τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἡ ὠφέλεια εἰς τὸν πόλεμον εἶναι πλέον ἄμεσος καὶ εἰδικωτέρα, τὸ ἔθνος δὲν ἐνέχεται παντελῶς νὰ τὰ μεταδώσῃ εἰς τὰ ἄλλα, ὅταν αὐτὰ ᾖναι ὑποπτα, καὶ ἢ φρόνησις μάλιστα τὸ ἀπαγορεύει. Οὕτως οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι ἀπηγόρευον δικαίως νὰ διδάσκῃ τις τοὺς βαρβάρους νὰ κατασκευάζωσι πλοῖα. Οὕτως οἱ νόμοι τῆς Ἀγγλίας διέταξαν νὰ μὴ μεταδοθῇ εἰς τοὺς ξένους ἡ ἐντελεσάτη κατασκευὴ τῶν πλοίων.

§. 17. Ἰδιαίτερος περιορισμὸς ὡς πρὸς τὸν ἡγεμόνα.

Σημειωτέον πρὸς τοῦτοις ὡς πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἰδιαιτέρως, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀπροσδιορίσως τὰ αἰσθήματα τῆς μεγαλοψυχίας καὶ φιλανθρωπίας του, τὰ ὁποῖα θυσιάζουσι τὰ ἴδια συμφέροντα εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἄλλου, καὶ εἰς τὴν γενναιότητα· καθότι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου του συμφέροντος, ἀλλὰ περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας, καὶ τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον τῷ ἐνεπισεύθη τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων του. Ὁ Κικέρων λέγει, ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνθρωποι καταφρονοῦσι τὰς ἡδονὰς, τὰ πλούτη, αὐτὴν τὴν ζωὴν, καὶ τὰ θεωροῦσιν ὡς μηδὲν, ὅταν πρόκηται περὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας. ἔχει δικαίον ὁ Κικέρων, καὶ τὰ τοιαῦτα αἰσθήματα διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν, ὅταν φαίνωνται εἰς τοὺς μερικούς. Ἀλλ' ἡ γενναιότης δὲν ἐνεργεῖται μὲ τὰ ἀλλότρια πράγματα. Ὁ ὀδηγὸς τοῦ ἔθνους δὲν πρέπει νὰ τὴν μεταχειρίζεται εἰς πράγματα τῆς πολιτείας,

εἴ μὴ μὲ φρονήσιν, καὶ καθόσον μόνον συντείνει εἰς τὴν δόξαν, καὶ εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀφέλειάν της.

§. 18. Δὲν πρέπει κανὲν ἔθνος νὰ βλάβῃ τὰ ἄλλα.

Ἄλλ' εἰάν τὰ πρὸς ἑαυτὸ καθήκοντα τοῦ ἔθνους περιορίζωσι τὴν ἐνοχὴν τοῦ χορηγεῖν φιλανθρωποὺς ἐκδουλεύσεις, δὲν δύνανται κατ' οὐδένα λόγον νὰ τροπολογήσωσι τὴν παραγγελίαν τοῦ νὰ μὴ βλάβῃ τις τοὺς ἄλλους. Καθότι, ἀφ' οὗ ἕκαστος ἄνθρωπος ἐνέχεται ἐκ φύσεως νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν ἄλλων, κατὰ μείζονα λόγον τῷ εἶναι ἀπηγορευμένον νὰ γίνεταί αἷτιος τῆς ἀτελείας αὐτῶν τε καὶ τῆς κατασάσεώς των. Τὰ αὐτὰ καθήκοντα ἀφαιρῶσι καὶ τὰ ἔθνη. Κανὲν ἄρα ἐξ αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ κάμῃ πράξεις, δυναμένας νὰ ἀνακόψωσι τὴν τελειοποίησιν καὶ τὰς προόδους τῶν ἄλλων, ὅ ἐσι νὰ τὰ βλάβωσι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τελειότης ἕκαστου ἔθνους σωρίζεται εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τοῦ νὰ μὴ σερηθῇ τὰ διὰ τοῦτου τὸν σκοπὸν ἀναγκαῖα πράγματα, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς κανὲν νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἄλλα ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ νὰ τὰ κάμῃ ἀνεπιτήδεια εἰς τοῦτο. Ἀπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἀρχὴν ἐννοεῖται, ὅτι ἀπαγορεύονται εἰς τὰ ἔθνη ὅλαι αἱ μηχανουργίαι, αἱ ὅποιαι τείνουσιν εἰς τὸ νὰ ταραξῶσιν ὅποιανδήποτε πολιτείαν, νὰ ὑποθρέψωσι τὴν διχόνοιαν, νὰ φθείρωσι τοὺς πολίτας, νὰ ἀποσπάσωσι τοὺς συμμαχοὺς της, νὰ διεγείρωσιν ἐχθροὺς κατ' αὐτῆς, νὰ ἀμαυρώσωσι τὴν δόξαν της, καὶ νὰ τὴν ὑσερήσωσιν ἀπὸ τὰ φυσικὰ της πλεονεκτήματα. Δὲν εἶναι χρεῖα, ἐν τοσοῦτω, νὰ κάμωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ ἀμέλεια ἢ καὶ αὐτὴ ἢ ἀποποίησης τοῦ ἐκπληροῦν τὰ κοινὰ καθήκοντα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν συνισῶσι τὴν προκείμενην βλάβην. Πρέπει μάλιστα νὰ σημειώσωμεν ὅτι, εἰάν ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν δικαιομάτων μας καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους καθηκόντων μας, προκύπτῃ τι ἐμπόδιον εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἄλλου, ἢ ζημία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ κατάστασιν, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ὀνομασθῶμεν ἔνοχοι πρὸς αὐτὸν βλάβης. Ἡμεῖς κάμνομεν πράγματα, τὰ ὅποια μᾶς συγχωροῦνται, ἢ μᾶλλον μᾶς διατάττονται παρὰ τῶν καθηκόντων μας· τὸ κακόν, τὸ ὅποιον ἐκ

τούτου προξενείται εἰς τοὺς ἄλλους δὲ γίνεται μὲ τὴν θέλῃσίν μας, ἀλλὰ συμβαίνει κατὰ περίσασιν. Π. χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς νομίμου ἀμύνης, τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον προξενούμεν εἰς τὸν ὑβριστὴν (agresseur), δὲν εἶναι τὸ σκοπούμενόν μας. Ἐνεργοῦμεν πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, κατὰ τὸ φυσικὸν ἐκάστου δικαίωμα. ὁ δὲ ὑβριστὴς εἶναι μόνος ὑπεύθυνος τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπισύρει εἰς τὸν ἑαυτὸν του.

§. 19. Περί ὑβρεων.

Δὲν εἶναι πρᾶγμα τόσον ἐναντίον εἰς τὰ καθήκοντα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουσι νὰ καλλιεργῶσιν ἀναμεταξύ των τὰ ἔθνη, ὅσον αἱ ὑβρεις, ἢ αἱ πράξεις ἐκεῖναι, ἐξ ὧν ἄλλο ἔθνος λαμβάνει δικαίαν δυσαρέσκειαν. Ἐκαστὸν ἄρα ἔθνος ὀφείλει νὰ ἀποφεύγῃ μετὰ προσοχῆς τὸ νὰ ὑβρίσῃ ἀληθῶς τὰ ἄλλα. Λέγω ἀληθῶς καθότι ἂν τις νομίσῃ τὴν διαγωγὴν μας ὑβριν, ἐν ᾧ ἡμεῖς ἐνεργοῦμεν τὰ δικαιώματα, ἢ τὰ καθήκοντά μας, πταίει αὐτὸς καὶ ὄχι ἡμεῖς. Αἱ ὑβρεις ἐρεθίζουσι τοσοῦτον τὰ ἔθνη, ὥστε ὀφείλουσι νὰ προφυλάττωνται καὶ ἀπὸ τὰς φαντασιώδεις ὑβρεις, ὅταν δύνανται νὰ τὸ κάμωσι χωρὶς κακὰ παρεπόμενα, καὶ χωρὶς νὰ παραμελήσωσι τὰ καθήκοντά των. Μερικὰ νομίσματα (médailles), καὶ τινες παράλογοι ἀσεῖσμοὶ παρῶξυναν, λέγουσι, τοσοῦτον Λουδοβίκον τὸν ΙΔ', κατὰ τῶν ἠνωμένων Ἐπαρχιῶν, ὥστε ἐπεχειρίσθη, εἰς τοὺς 1672, νὰ ἐξολοθρεύσῃ ταύτην τὴν Δημοκρατίαν.

§. 20. Κακὴ συνήθεια τῶν παλαιῶν.

Πολὺν καιρὸν τὰ ἔθνη ἠγνόησαν τὰ ἐν τῷ παρόντι Κεφαλαίῳ ἔκτεθέντα ἱερὰ τῆς φύσεως παραγγέλματα. Οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον, ὅτι δὲν ἐχρεώζουσι τίποτε εἰς τοὺς λαοὺς, μετὰ τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν συνδεδεμένοι μὲ συνθήκας. Οἱ Ἑβραῖοι μάλιστα ἐξεωροῦσαν ὡς μέρος τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου των τὸ νὰ μισῶσιν ὅλα τὰ ἔθνη. διὰ τοῦτο καὶ ὅλα τοὺς ἐμίσων, καὶ τοὺς περιεφρόνου ἀμοιβαίως. Ἀλλ' οἱ φωτισμένοι λαοὶ ἤκουσαν τέλος πάντων τὴν φωνὴν τῆς φύσεως ἀνεγνώρισαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί. πότε θέλει ἔλθῃ ἡ εὐτυχῆς ἐποχὴ νὰ διάγῃ καὶ ὡς τοιοῦτοι;